

Demokratija je konsolidovana onda kada je demokratija postala „jedina igra u gradu“?

Boban Stojanović 679/08

Demokratija je reč sa mnogo značenja. Kada kažemo demokratija, možemo na dosta toga različitog da mislimo. Mnogi autori još od grčkih filozofa shvataju demokratiju kao oblik vladavine i do današnjeg dana se vode rasprave o tome šta ona predstavlja. Ovde će biti reči o konsolidaciji demokratije u njenom savremenom smislu. Mnogi teoretičari su dali svoje definicije demokratije, međutim u ovom radu se neću baviti izlistavanjem definicija drugih autora, već ću pokušati sam da ukažem na dva obeležja i suštinu demokratije, na njenu proceduralnu ulogu vladavine, i možda bitniju - vrednosno kvalitativnu demokratiju i mogućnosti za konsolidaciju upravo takve, potpune demokratije.¹ Kao inspiraciju za svoju tezu, osvrnuću se na konstataciju Huana Linca i Alfreda Stepana koji pod pojmom konsolidovane demokratije podrazumevaju: „situaciju u kojoj je, jednom reči, demokratija postala jedina igra u gradu.“² Njihovu konstataciju mogu da opravdam u proceduralnom smislu obeležja demokratije i to verovatno niko od autora i teoretičara demokratije neće dovesti u pitanje, mada o konsolidaciji izborne demokratije verovatno ni ne može biti reči, jer je to jedan proces koji je nužna pretpostavka razvoja demokratije, šta god pod tim pojmom dalje podrazumevali. Ali kada govorimo o vrednosno kvalitativnom obeležju demokratije koje i njih dvojica navode u svojim pet arena konsolidovane demokratije³ onda možemo da vidimo da to što je demokratija jedina igra u gradu ne znači ništa u vrednosnom poimanju demokratije i njenom širem značenju, i da to što demokratija nema pretnje od urušavanja i napada, u smislu napada na postojeći demokratski režim koji predstavlja određeni splet političkih odnosa⁴ ne znači i da će se postojeći demokratski režim konsolidovati. Prema tome, precizno rečeno - u ovom radu pokušaću da odbranim svoju tezu da ako je „demokratija jedina igra u gradu“ ne znači da je ona i konsolidovana, pri čemu ću uz pet arena Linca i Stepana prikazati i dodatne uslove za koje smatram da je potrebno da budu

---

¹ Potpuna demokratija = konstitucionalizovana vlast, zagarantovane individualne slobode i prava pojedinaca, postoje: civilno i političko društvo, profesionalna administracija, itd. - Boban Stojanović

² Huan Linc, Alfred Stepan - *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 18

³ Isto, str. 20 -30

⁴ Videti više u: Fishman, Robert prema: Nebojša Vladislavljević - „Mešoviti režimi, protesti i 5. oktobar“, u Studiji - Pavlović, Dušan (urednik): *Razvoj demokratskih ustanova u Srbiji - deset godina posle*, Heinrich Boll Stiftung, Beograd, 2010, str. 14

ispunjeni da bi se demokratija konsolidovala i bila potpuna. Demokratija kao „jedina igra u gradu“, predstavlja uverenje da je postignut konsenzus o obliku režima i izbora nosilaca vlasti. Ovo se može poistovetiti sa minimalnom - izbornom definicijom demokratije koju ću u nastavku prikazati. Kako ovo možemo dovesti u korelaciju sa konsolidovanom demokratijom. Verovatno nikako, osim sa konstatacijom da je postojanje saglasnosti o režimu, tj. o postojanju demokratije, samim tim značenjem da je demokratija „jedina igra u gradu“ neophodan uslov za pokretanje procesa koji treba da dovedu do konsolidacije demokratije. A sama činjenica da je demokratija kao režim „jedina igra u gradu“, da ne postoje nedemokratske tendencije (u obliku promene režima) i da velika većina stanovnika smatra da je demokratija najpogodniji politički režim⁵, za konsolidaciju ne znači ništa. Već je potrebno ispuniti niz drugih uslova, za koje postojanje demokratije kao „jedine igre u gradu“ jeste neophodan, ali nikako jedini determinišući faktor.

Kao što sam naveo u uvodu, samo određenje pojma demokratije je jako teško. Složio bih se sa napomenom Roberta Dala: „Možda u čitavoj oblasti demokratske teorije i prakse nema komplikovanijeg ni upornijeg problema.“⁶ U političkim naukama postoji definicija demokratije koju nazivaju minimalnom, ili izbornom demokratijom. To je ono što sam naveo da predstavlja proceduru u vladavini. Pa tako Hantington kaže: „U drugim sistemima vlasti ljudi postaju lideri po rođenju, voljom slučaja, na osnovu bogatstva, nasilnim putem, kooptiranjem, na osnovu znanja, naimenovanjem ili polaganjem ispita. Ključna procedura demokratije jeste to da ljudi kojima se vlada biraju lidere na izborima na kojima postoji konkurencija.“⁷ Sličnu minimalnu definiciju izborne demokratije iznosi i Šumpeter: „Demokratska je metoda ono institucionalno uređenje dolaženja do političkih odluka u kojem pojedinci dobijaju vlast da odlučuju konkurentskom borbom za pridobijanje glasova u narodu.“⁸ Za razliku od ovih definicija, postoji i definicija demokratije koju sam nazvao potpuna, a koju Dejmond naziva liberalnom demokratijom, a koja podrazumeva: „Veće slobode pojedinaca, transparentnost, poštene izbore, vladavinu prava od izbornog procesa do svih glavnih aspekata vladavine i artikulacije interesa, kompeticije i predstavnštva.“⁹ Poredeći ove definicije, moramo biti veoma oprezni. I pre svega

---

⁵ Linc, Stepan - isto, str. 19

⁶ Robert Dal - *Demokratija i njeni kritičari*, CID, Podgorica, 1999, str. 189

⁷ Semjuel Hantington - *Treći talas demokratizacije: demokratizacija na kraju dvadesetog veka*, Stubovi kulture, Beograd, 2004, str. 13 i 14

⁸ Jozef Šumpeter - *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*, Plato, Beograd, 1998. str. 298 i 299

⁹ Videti više u: Diamond, Larry prema: Slaviša Orlović – *Klasična i savremena shvatanja demokratije*, autorizovana skripta, 2009. str. 43

postaviti pitanje, da li postoji demokratija ukoliko ne ispunjava minimalne uslove koji su sadržani u ovim definicijama Hantingtona i Šumpetera? Naravno da ne, da bi demokratija bila moguća, potrebni su slobodni i fer izbori u kojima nosioci suverenosti, tj. građani biraju vlast. Svesni smo da je nedemokratske režime jako teško transformisati u demokratske u kratkom vremenskom periodu. A teško je i odrediti kriterijume po kojima možemo ocenjivati i stepenovati demokratske režime. Prema tome, u literaturi se koriste termini poput demokratizacije, a u njegov opis spadaju procesi poput: liberalizacije, tranzicije i na kraju konsolidacije¹⁰. Ono što mene interesuje jeste konsolidacija demokratije. Konsolidacija demokratije u osnovnom značenju ako se uzme minimalna definicija demokratije predstavlja zaista onaj trenutak kada „demokratija postane jedina igra u gradu“, međutim mišljenja sam da je o tome nepotrebno govoriti i da prava konsolidacija predstavlja utemeljenje potpune demokratije, jer zaista je potrebno razlikovati demokratije. Potpuno je suludo govoriti jednako o demokratijama koje se očigledno razlikuju. O konsolidaciji možemo govoriti i u tipu izborne demokratije, ali na potpuno drugačiji način.¹¹ Linc i Stepan o konsolidaciji govore u tri polja: biheviorističkom, antitudinalnom i ustavnom¹² gde na neki način ipak pokušavaju da uproste pojam i o demokratiji govore u kontekstu minimalne definicije i minimalnih uslova demokratije, međutim postaju i sami protivrečni kada uz neke druge karakteristike poput podizanja minimalnog ekonomskog nivoa, i kako političke tako i društvene participacije kažu kako: „demokratska konsolidacija zahteva mnogo više nego što su to izbori i tržište“.¹³ I prema tome, demokratska konsolidacija je ostvarena tek onda kada demokratija postane potpuna, tj. demokratija koja ispunjava zahteve svih pet arena konsolidovane demokratije. Pet arena o kojima ću pisati na narednim stranama, predstavljaju zaista ispunjenje velikog broja uslova da bi demokratija postala potpuna, a demokratija po minimalnoj definiciji ne podrazumeva nijednu arenu osim donekle postojanje određenih segmenata političkog društva.¹⁴ I obrnuto, gledajući tezu da je „demokratija konsolidovana onda kada je postala jedina igra u gradu“, čini mi se da je poprilično lako oboriti je, jer to što je jedina igra u gradu zaista ne podrazumeva postojanje

---

¹⁰ Videti više u: Linc, Stepan - isto; Hantington, Semjuel - isto;

¹¹ Videti više u: Antonić, Slobodan; Pavlović, Dušan - *Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 171-197.

¹² Linc, Stepan - isto, str. 18 i 19

¹³ Isto, str. 20

¹⁴ Uporediti minimalne definicije demokratije Hantingtona i Šumpetera sa pojmom političkog društva kod: Linc, Stepan - isto, str. 22 i 23

gotovo nijedne arena niti drugih uslova za konsolidaciju. Naravno, da ne bune zabune, u konsolidovanoj demokratiji - „demokratija zaista jeste jedina igra u gradu“, međutim to što je „jedina igra u gradu“ u procesu demokratizacije jedne države, znači samo da ste na početku puta i da imate mnogo posla da obavite ne biste li učvrstili (konsolidovali) demokratiju.

Kada smo došli do definicije demokratije koja ne predstavlja samo način izbora vlasti, nego smo u nju uneli kriterijume poput slobode i prava pojedinaca i na osnovu njih ocenjujemo i kvalifikujemo političke režime¹⁵ možemo videti šta je sve potrebno da postoji u jednom političkom sistemu, ali i u širem društvenom kontekstu da bi smatrali demokratiju konsolidovanom. Pozivajući se na Linca i Stepana možemo govoriti o pet interaktivnih arena koje jedna na drugu utiču pozitivno. Reč je o postojanju: civilnog društva, političkog društva, vladavine prava, državnog administrativnog aparata i institucionalizovanog ekonomskog društva.¹⁶ I zasita, odgovarajući na pitanje „Da li je demokratija konsolidovana kada je jedina igra u gradu?“ odgovaram da nije, već da bi bila demokratija bila konsolidovana mora da zadovoljava uslove svih pet arena:

Jako, autonomno i cenjeno civilno društvo je bitan faktor koji je nephodan za konsolidaciju demokratije. Ono može imati ulogu u fazi liberalizacije nedemokratskog režima i mnogobrojni su takvi primeri. Civilno društvo doprinosi konsolidaciji demokratije, ali ne uzrokuje je, niti stvara. Civilno društvo nije uslov ni za odricanje od autokratije, ni za prelaz na demokratiju. Iako je tranzicija skoro uvek praćena procesom koji se naziva „uskrsnuće civilnog društva“, utisak je da se oživljavanje civilnog društva pojavljuje nakon tranzicije, upravo u fazi konsolidacije.¹⁷ Takođe, smatra se da su ovlašćenja civilnog sektora važan uslov progresa ka demokratiji isto koliko i mogućnost političkog izbora.¹⁸ Pitanje koje moram da postavim jeste: „Da li razvijeno civilno društvo nužno mora da postoji ako je demokratija jedina igra u gradu?“ Civilno društvo i demokratija jesu prirodni saveznici iz više razloga. Ali, zaista - ne vidim uzročno posledičnu vezu u samom odnosu demokratije kao „jedine igre“ i civilnog društva, jer kao što smo videli ono može postojati i u nedemokratskim režimima i biti jedan od aktera

---

¹⁵ Videti više u: Stanovčić, Vojislav - *Vlast i sloboda*, Udruženje za političke nauke i Čigoja štampa, Beograd, 2003, str. 178

¹⁶ Linc, Stepan - isto, str. 20 i 21

¹⁷ Videti više u: Schmitter, Philippe prema: Vukašin Pavlović - *Društveni pokreti i promene*, Službeni glasnik i Zavod za udžbenike, Beograd 2009, str. 82

¹⁸ Videti više u: Dahrendorf, Ralf prema: Vukašin Pavlović - isto, str. 66

promena. Ono što čini civilno društvo bitnom arenom jeste upravo njegova uloga u konsolidaciji, i zbog toga smatram da su pitanja demokratije i civilnog društva bitna upravo u konsolidaciji i u pitanjima koja civilno društvo pokreće i obavlja. I zbog toga, postojanje demokratije kao jedine igre u gradu gotovo da ništa ne znači. Zbog toga, postojanje civilnog društva i njegova uloga potpuno je vezana za konsolidaciju, a ne samo za pitanje da osim demokratije ne postoje nikakve druge tendencije u vidu promene režima ka nedemokratskom. Da bi se demokratija konsolidovala potrebno je da civilno društvo obavlja demokratske funkcije koje su mnogobrojne.¹⁹ Od podizanja nivoa političke kulture i razvijanja demokratskih vrednosti, do možda i najbitnije funkcije, a to je kontrolni socijalni monitoring i ograničenje u odnosu na način vršenja vlasti od strane države. Mobilizacija civilnog sektora je jedno od glavnih sredstava za otkrivanje zloupotreba demokratskih režima i zbog toga, civilno društvo predstavlja branu građana od samovolje demokratski izabranih predstavnika, i upravo je radi toga bitno razlikovati demokratije „u pokušaju“, od „konsolidovanih demokratija“. U oba slučaja je demokratija jedina igra u gradu, ali samo u ovom drugom sa razvijenim, jakim i autonomnim civilnim sektorom je demokratija konsolidovana (ukoliko su i drugi uslovi ispunjeni) i zaista se može smatrati da su pojedinci zaštićeni i da demokratski izabrana vlast radi u interesu građana. Takvo civilno društvo ograničava vlast države, ali i legitimizira autoritet države kada je on zasnovan na vladavini prava. Takođe odlika civilnog društva je i pluralizam, jer građani u širokom spektru društvenih asocijacija mogu da artikulišu svoje interese na raznolik način. Prema Folgangu Markelu civilno društvo u domenu demokratske konsolidacije ima nekoliko funkcija²⁰ poput: zaštite građana od arbitrarne države, ravnoteže između države i civilnog društva, civilno društvo kao škola demokratije, kao kreator kritičke javne sfere i uloga u produkciji društvenog kapitala. Sve ovo nam govori da je izgradnja jakog civilnog društva mnogo veći posao za građane u jednoj zemlji nego što je to da se uspostavi demokratski režim i da demokratija postane jedina igra u gradu. Zaista, postojanje demokratije kao jedine igre u gradu ne pretpostavlja ništa od pomenutih funkcija civilnog društva i jedno društvo mora da radi na osnaživanju potencijala civilnog društva koje je u korelaciji sa demokratskom konsolidacijom i koje nimalo nije lako izgraditi.

Konsolidovana demokratska zajednica pretpostavlja razvijene institucije koje su od ključnog pitanja za demokratsko političko društvo. Ono što je bitno za demokratiju je to da sam odnos i

---

¹⁹ Vukašin Pavlović - *Civilno društvo i demokratija*, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 61 - 63

²⁰ Videti više u: Merkel, Wolfgang prema: Vukašin Pavlović - *Društveni pokreti i promene*, str. 84 - 85

uređenje određenih grana vlasti nema toliki uticaj na suštinu režima. Ne postoji pravilo o tome šta je bolje za demokratiju: da li je to prezidencijalizam, parlamentarizam, vrste polupredsedničkih sistema i sl. Kao ni pitanja jednodomnog ili dvodomnog predstavničkog tela. Takođe, za demokratiju i njenu konsolidaciju je potpuno nebitno da li je država unitrana, federacija, konfederacija. Empirijski podaci nam govore da u tome nema nikakvih pravilnosti. Takođe, ni što se tiče drugih elemenata političkih sistema, poput partijskog ili izbornog sistema nema nekih utvrđenih pravilnosti. Međutim, šta je bitno za političko društvo? To je postojanje političkih partija, izbora, odgovarajućih izbornih pravila, zakona o izboru predstavnika, vlade itd. To su elementi koji omogućavaju da se odabere demokratska vlada i da se nad njom vrši odgovarajući nadzor.²¹ Kao i u pisanju o prethodnoj areni, postavljam pitanje: „To što je demokratija jedina igra u gradu, šta nam znači u kontekstu političkog društva?“ Mišljenja sam, da bi postojalo pravo političko društvo, set pravila i institucija mora da ima kontinuitet i da bude predvidiv. Potpuno je moguće da je režim proceduralno demokratski (minimalna definicija demokratije), a da političko društvo ne postoji u punom smislu te reči. Politička elita koja osvoji vlast na legalnim i fer demokratskim izborima, može putem zakonodavnih funkcija da pokuša da iskoristi svoj položaj i sebi obezbedi preko sistemskih zakona sigurniju političku budućnost ili neki vid beneficija. I za to postoji mnogo načina. Kao što su: promena zakona o izboru narodnih poslanika, promena zakona o vladi, promena izbornog sistema²² i pomoću njega stigmatizovanje određenih političkih partija, kao i mnogo drugih sličnih načina. Zbog toga, da bi se demokratija konsolidovala, potrebno je da se ovakve mogućnosti iskorene. Tj., da se određena pravila institucionalizuju i na neki način postanu nepromenjiva. Naravno, najteži oblik manipulacije jeste promena Ustava kao najvišeg pravnog akta neke zemlje, međutim mnoge zemlje su na neki način ograničile te mogućnosti, sa instrumentima kao što su obaveznost referenduma ili 2/3 parlamentarne većine. Zbog ovih mogućnosti, koje su u neku ruku i demokratske i legalne jer se zasnivaju na odlukama legalno izabраниh predstavnika građana, onemogućava se konsolidacija potpune demokratije o kojoj sam govorio i smatram da postojanje demokratije kao jedine igre u gradu, za političko društvo i konsolidaciju demokratije ne predstavlja bitan faktor, već kao i na primeru civilnog društva drugi faktori imaju mnogo veći uticaj od samog karaktera režima. Sve navedeno predstavlja da samo postojanje izborne demokratije (demokratija kao jedina „igra u

---

²¹ Linc, Stepan - isto, str. 22

²² Videti više u primeru države nekonsolidovane demokratije: Stojanović, Boban - *Manipulacija izbornim sistemima*, Slobodni student, Broj 6, Beograd, mart/april 2011, str. 4 i 5

gradu“) nužno ne znači postojanje političkog društva dovoljnog za konsolidaciju demokratije i smatram da je teza Linca i Stepana, koji kažu da je demokratija konsolidovana onda kada je „jedina igra u gradu“ neopravdano izrečena i na polju druge arene koju su isti autori naveli.

Postojanje jednog administrativnog aparata je neophodno da bi se demokratija konsolidovala. Demokratija je oblik upravljanja državom u kome građani imaju prava i slobode koje su garantovane i zaštićene. „Da bi zaštitila prava svojih građana i mogla da pruži osnovne usluge koje oni traže demokratska vlada mora da bude sposobna i efikasna. (...) Demokratiji je prema tome, potrebna delotvorna sposobnost da komanduje, reguliše i formira politiku. A da bi to bilo moguće, potrebno je da postoji država koja funkcioniše i državni administrativni aparat (birokratija) koji nova demokratska vlast može da upotrebljava.“²³ Da bi se demokratija konsolidovala, i da bi ova arena konsolidacije bila ispunjena potrebno je mnogo više od puke izborne demokratije i od toga da imamo demokratiju kao jedinu igru u gradu. Što se tiče ove arene, za konsolidaciju potpune demokratije smatram da je potrebno mnogo više elemenata i obeležja administrativnog aparata. Administrativni aparat mora da bude zasnovan na profesionalizmu, kontinuitetu, nepristrasnosti i da bude nezavisan od politički dominantnih faktora. Pitanje je da li je demokratija konsolidovana i potpuna, ako administrativni aparat radi u službi partija i lidera na vlasti, a ne u službi građana. Mora postojati strog „merit“ sistem, sistem strogog profesionalizma u administrativnom aparatu²⁴, a ne sistem partijskih zasluga. Osim partijskog aparata veliki problem države je korupcija. Fenomen korupcije proizvodi ogromne troškove sa ekonomske strane²⁵ i podriva legitimitet vlasti sa političke strane. Sa ekonomske strane, neka ulaganja nisu zabranjena, ali podležu obimnoj i skupoj regulaciji - što u mnogim zemljama nekonsolidovane demokratije unachi da je nemoguće ulagati ako ne potplatite državne službenike.²⁶ Sve ovo ne vodi konsolidaciji demokratije, podriva ljudska prava i slobode, i smanjuje legitimitet takve demokratske vladavine. Kombinacija partijskog i koruptivnog administrativnog aparata verovatno će u nedogled otežavati konsolidaciju demokratije i biti njena prepreka. S toga, potpuno profesionalan i nekoruptivan činovnički aparat je nepohodan preduslov konsolidacije demokratije, a to postojanje izborne demokratije i činjenica da je

---

²³ Linc, Stepan - isto, str. 25 i 26

²⁴ Videti više u: Veber, Maks - *Politika kao poziv*, u: *Duhovni rad kao poziv*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci, Novi Sad, 1998. str. 101 - 189

²⁵ Videti više u: Begović, Boris - *Ekonomska analiza korupcije*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2007

²⁶ Videti više u: Prokopijević, Miroslav - *Sloboda izbora*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, str. 92 i 93

demokratija jedina igra u gradu ne podrazumeva, niti omogućava. Takođe, od sredine šezdesetih godina 20. veka u svetu dolazi do širenja i razvoja novih oblika kontrole rada državne administracije, pre svega javne uprave²⁷ pomoću širenja institucije ombudsmana i nekih drugih sličnih tela poput raznih revizorskih institucija, sličnih zaštitinika, poverenika, i agencija. Njihova suština je u tome što oni treba da budu nezavisna regulatorna tela, koja će da kontrolišu rad administrativnog vladinog aparata. I ovo predstavlja modernu demokratsku tendenciju i sve više postaje bitan uslov konsolidacije demokratije, preciznije rečeno: konsolidovana demokratija omogućava slobodan rad bez političkog pritiska svih regulatornih organa.

Ekonomsko društvo je po Lincu i Stepanu bitan faktor za konsolidaciju demokratije. Po njima nema demokratije ako se radi o dirigovanoj privredi, međutim oni konstatuju da nema demokratije ni u čisto tržišnoj privredi. Za prvu tvrdnju potpuno se slažem, dirigovana (komandna) ekonomija nikako ne koegzistira sa demokratijom iz više razloga.²⁸ No, to nije tema o kojoj ću posebno pisati. Pre svega bih se osvrnuo na tvrdnju da je za konsolidaciju demokratije potrebno postojanje državne svojine i znatnog stepena intervencije države na tržištu.²⁹ Demokratija kao forma vladavine jeste režim koji građanima treba da omogući ostvarenje svojih prava i sloboda. Prema tome, što slobodnije tržište i što manje državnog uplitanja u isto, predstavlja ostvarenje ideala demokratske vladavine. Skupa država sa mnoštvom regulacije glavna je smetnja slobodnoj i prosperitetnoj privredi, ali i ličnim slobodama i pravima pojedinaca. Država je potrebna da postavi pravne okvire, i da bude garant ispunjenja slobodno ugovorenih obaveza između pojedinaca i da štiti njihova prava, između ostalih pravo na privatnu svojinu. Svako dalje mešanje države u ekonomiju predstavlja upliv u slobode pojedinaca i arbitrarno delovanje, a takođe otvara velike mogućnosti za špekulacije i korupciju. Ista je stvar sa preteranom regulacijom. Što regulacije bude manje to je bolje, zato što svaka nepotrebna regulacija znači manje privredne slobode i manje prosperiteta, kao i manje vladavine prava i samim tim manje šanse za konsolidaciju demokratije. Smatram da je državno vlasništvo loše i da ono u jednom demokratskom sistemu - veću efikasnost, samim tim i ukupno blagostanje postiže ako se ono privatizuje. Značaj privatizacije se sastoji u širenju sloboda - s

---

²⁷ Videti više u: Milenković, Dejan – „Nastanak, razvoj i problemi kontrolnih tela u Srbiji posle 5. oktobra“, u Studiji - Pavlović, Dušan (ur.): isto, str. 95

²⁸ Videti više u: Fridman, Milton - *Kapitalizam i sloboda*, Global Book, Novi Sad, 1997; Hajek, Fridrih - *Put u ropstvo*, Global Book, Novi Sad, 1997; Mises, Ludwig - *Critique of Interventionism*, Foundation for Economic Education, New York, 1996; Prokopijević, Miroslav - isto

²⁹ Linc, Stepan - isto, str. 27

jedne strane, u povećanju efikasnosti - s druge strane, i u depolitizaciji privrede - s treće strane. Privatno vlasništvo povećava privredne slobode, ali istovremeno ima odlučujući uticaj na ličnu nezavisnost i slobodu uopšte. Takođe, teoretičar Milton Fridman govori o odnosima ekonomske i političke slobode, i smatra da su neodvojive.³⁰ Sužavanje ekonomskih sloboda podriva sve ostale slobode. Društvo bez ekonomskih sloboda i tržišne privrede predodređeno je za put u ropstvo. Zato je zdrava tržišna ekonomija uslov bez koga se ni politička sloboda ne može sačuvati. Sve navedeno govori o potrebi postojanja slobodno tržišne i što manje regulisane privrede za konsolidaciju demokratije. Od samih uslova za demokratiju, do određenog ekonomskog blagostanja koje se u slobodno tržišnoj privredi najbolje pospešuje, slobodno tržišna privreda tako uzrokuje i povećava stepen legitimizacije demokratskog režima.³¹ Kao što smo videli, za demokratsku konsolidaciju potrebno je jedno ekonomsko društvo zasnovano na privatnom vlasništvu i ekonomskim slobodama, što demokratija kao „jedina igra u gradu“ sigurno ne može da obezbedi i potrebno je mnogo sistemskih zakona, političkog konsenzusa i visok stepen vladavine prava da bi se ono ostvarilo, a samo postojanje konsenzusa o demokratiji kao režimu vladanja ne postiže ništa od potrebnih uslova za demokratsku konsolidaciju.

Vladavina prava predstavlja najbitniju arenu konsolidacije demokratije. Pitanje koje se postavlja na samom početku teme o vladavini prava jeste: „Da li demokratija kao jedina igra u gradu, i kao režim koji u političkom sistemu nema alternativu nužno znači vladavinu prava u toj državi?“ - Naravno da ne. Pojava konstitucije i konstitucionalizacije politike pa i demokratije je velika tekovina u razvoju političke misli i prakse.³² Šta predstavlja vladavina prava? Ona uključuje tri faktora: Vladavinu ustava (pravnog poretka), neprikosnovenost određenih individualnih prava i nezavisnost sudstva. Ustav, znači ustanovljenje ili ograničavanje vlasti. Ustavom se postavljaju okviri, pravila političke igre i rešavaju se društveni problemi. Drugi princip vladavine prava jeste ustavno fiksiranje i garantovanje ličnih i političkih prava i sloboda. „Od ustava i demokratskog sistema se očekuje da putem prava i sloboda uspravi pojedinca do nivoa aktivnog građanina.“³³ Ovo nam govori o tome da se od demokratskog sistema i demokratije očekuje da putem sloboda i prava pojedinaca uspostavi određeni odnos, ja bih rekao da konsoliduje određeni politički sistem zasnovan na vladavini prava i u samoj ovoj formulaciji

---

³⁰ Milton Fridman - isto, str. 30

³¹ Sejmur Lipset; Džejson Lejkin – *Demokratski vek*, Alexandria press, Beograd, 2006. str. 189

³² Vučina Vasović - *Savremene demokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 72

³³ Isto, str. 73

razlikujemo izbornu demokratiju od potpune. Prilikom formulisanja vladavine prava potrebno je napraviti distinkciju sa pravnom državom. Pravna je ona država koja radi i deluje unutar i po zakonu. Međutim, vladavina prava podrazumeva da građani mogu da pitaju kakav je kvalitet zakona.³⁴ Prema tome vladavina prava predstavlja skup pravila određenih standarda. To znači da građani imaju prava, a država je tu da bi ih zaštitila. Cilj zakona nije da ukine ili ograniči, već da očuva i uveća slobodu, jer, tamo gde nema zakona nema ni slobode.³⁵ Funkcije zakona je da zaštiti slobodno ostvarivanje individualnih prava i da spreči svakoga da ometa slobodno ostvarivanje istih tih prava od strane bilo koje druge osobe.³⁶ Vladavinom prava uređena država ne dopušta, svemoćnu - ničim ograničenu vlast, i ide korak dalje da vlast kao takva mora biti strogo ograničena i svedena u relativno uske okvire da bi područje osnovnih sloboda i prava ostalo neprikosnovo.³⁷ Prema tome, možemo reći da je tu uloga države minimalna, a prava, prostor, sloboda i aktivnost pojedinaca velika. Vladavina prava podrazumeva potpunu zakonitost, ali, to nije dovoljno: „ako zakon da vladi neograničenu vlast da deluje po sopstvenom nahođenju, svi njeni akti će biti zakoniti, ali sigurno neće biti pod vladavinom prava.“³⁸ Vladavina prava je zakonsko ograničenje vlasti i antiteza samovoljnoj vladavini koja može biti takva čak iako svoju vladavinu zasniva na legalitetu, na potpuno poštenim i fer izborima. Ovde je suština u tome da država ne sme da ugrožava individualne slobode i prava, i prema tome konsolidovana demokratija je onaj politički sistem u kojem država to ne čini. Upravo se u tome razlikuju demokratije „u pokušaju“, „u tranziciji“ - od onih konsolidovanih. Iako slobodu pojedinca mogu da ugrožavaju različiti akteri, najveća opasnost mu preti od države. Da bi se ograničio loš uticaj države na ličnu slobodu, potrebno je da država bude ograničena vladavinom prava.³⁹ Ustav i zakoni su garant naše slobode, ali su potrebne i ustanove koje ih sprovode i kada se te institucije izgrade možemo smatrati da je demokratija konsolidovana, a ne onda kada demokratija postane „jedina igra u gradu“ kako u svom delu tvrde Linc i Stepan. Već kada se ispune svi ostali uslovi za njenu konsolidaciju, uključujući formiranje svih pet arena. U skladu sa svim izrečenim, možemo smatrati da su teorijski predstavljena liberalna država i konsolidovana

---

³⁴ Videti više u: Vujačić, Ilija - edukativna serija: *Kapitalizam*, Katalaksija, epizoda 3: *Povratak slobode ili put u ropstvo*, 2006, http://www.katalaksija.com/sr/index.php?option=com_content&task=view&id=373&Itemid=67, (11.maj 2011.)

³⁵ Videti više u: Lok, Džon - *Dve rasprave o vladi*, Mladost, Beograd, 1978.

³⁶ Videti više u: Bastija, Frederik - *Zakon*, Global Book, Novi Sad, 1998.

³⁷ Videti više u: Vasić, Radmila; Čavoški, Kosta - *Uvod u pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 156 - 166

³⁸ Fridrih fon Hajek - *Poredak slobode*, Global Book, Novi Sad, 1998, str. 181

³⁹ Videti više u: Prokopijević, Miroslav - isto, str. 156

demokratija dvojakom međuzavisne⁴⁰ Od liberalne države ka demokratski konsolidovanoj u smislu da su potrebne izvesne slobode i ograničenje vlasti za konsolidaciju demokratije, a u suprotnom pravcu u smislu da je potrebna demokratska vlast koja se zasniva na legitimnosti i poverenju građana da se obezbedi postojanje i trajanje osnovnih sloboda.

Zaključak

Ovaj rad predstavlja argumentaciju teze da je za konsolidaciju demokratije potrebno mnogo više faktora nego što je konsenzus o obliku političkog režima jedne države. Demokratija kao splet političkih okolnosti, tačnije: slobodni i fer izbori kao način dolaska na vlast jesu uslov za konsolidaciju, ali ne i njen uzročnik ili determinišući faktor. To što je u određenoj zemlji demokratija postala „jedina igra u gradu“ - to što ne postoji način za urušavanje iste i prelazak u nedemokratski režim, i što postoji saglasnost građana o demokratiji kao najboljem obliku vladavine je samo prvi korak ka konsolidaciji demokratije. Za konsolidaciju demokratije potrebno je mnogo više od činjenice da je ona „jedina igra u gradu“, što sam prikazao kroz Linc i Stepanove arene, ali i neke dodatne uslove koje smatram da politički sistemi moraju da imaju ne bi li postali konsolidovane demokratije. Čak samo postojanje demokratije kao „jedine igre u gradu“ uopšte ne mora da znači ni kretanje ka konsolidaciji, već dugo ostajanje režima u statusu quo ili čak povratni talas u nedemokratske režime. Prema tome zaključak bi glasio da demokratija nije konsolidovana onda kada je postala „jedina igra u gradu“, već onda kada je ispunila niz drugih neophodnih uslova koje sam naveo.

Ključne reči

Demokratija, demokratska konsolidacija, „jedina igra u gradu“, arene konsolidacije, potpuna demokratija, ograničenje vlasti, individualne slobode i prava, politički režim

---

⁴⁰ Videti više u: Bobio, Norberto - *Budućnost demokratije*, Filip Višnjić, Beograd, 1990.

Bibliografija

- Antonić, Slobodan; Pavlović, Dušan - *Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Bastija, Frederik - *Zakon*, Global Book, Novi Sad, 1998.
- Begović, Boris - *Ekonomska analiza korupcije*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2007.
- Bobio, Norberto - *Budućnost demokratije*, Filip Višnjić, Beograd, 1990.
- Dal, Robert - *Demokratija i njeni kritičari*, CID, Podgorica, 1999.
- Fridman, Milton - *Kapitalizam i sloboda*, Global Book, Novi Sad, 1997.
- Hajek, Fridrih - *Poredak slobode*, Global Book, Novi Sad, 1998.
- Hajek, Fridrih - *Put u ropstvo*, Global Book, Novi Sad, 1997.
- Huntington, Semjuel - *Treći talas demokratizacije: demokratizacija na kraju dvadesetog veka*, Stubovi kulture, Beograd, 2004.
- Linc, Huan; Stepan, Alfred - *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.
- Lipset, Sejmur; Lejkin, Džejson – *Demokratski vek*, Alexandria press, Beograd, 2006.
- Lok, Džon - *Dve rasprave o vladi*, Mladost, Beograd, 1978.
- Milenković, Dejan - „Nastanak, razvoj i problemi kontrolnih tela u Srbiji posle 5. oktobra“, u Studiji - Pavlović, Dušan (urednik): *Razvoj demokratskih ustanova u Srbiji - deset godina posle*, Heinrich Boll Stiftung, Beograd, 2010.
- Mises, Ludwig - *Critique of Interventionism*, Foundation for Economic Education, New York, 1996.
- Orlović, Slaviša - *Klasična i savremena shvatanja demokratije*, autorizovana skripta, Beograd, 2009.
- Pavlović, Vukašin - *Civilno društvo i demokratija*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Pavlović, Vukašin - *Društveni pokreti i promene*, Službeni glasnik i Zavod za udžbenike, Beograd 2009.

- Prokopijević, Miroslav - *Sloboda izbora*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010.
- Stanovčić, Vojislav - *Vlast i sloboda*, Udruženje za političke nauke i Čigoja štampa, Beograd, 2003.
- Stojanović, Boban - *Manipulacija izbornim sistemima*, Slobodni student (God. 2; Br. 6.) Beograd, mart/april 2011.
- Šumpeter, Jozef - *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*, Plato, Beograd, 1998.
- Vasić, Radmila; Čavoški, Kosta - *Uvod u pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Vasović, Vučina - *Savremene demokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Veber, Maks - *Duhovni rad kao poziv*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci, Novi Sad, 1998.
- Vladislavljević, Nebojša - „Mešoviti režimi, protesti i 5. oktobar“, u Studiji - Pavlović, Dušan (urednik): *Razvoj demokratskih ustanova u Srbiji - deset godina posle*, Heinrich Boll Stiftung, Beograd, 2010.
- Vujačić, Ilija - edukativna serija: *Kapitalizam, Katalaksija*, epizoda 3: *Povratak slobode ili put u ropstvo*, 2006,
http://www.katalaksija.com/sr/index.php?option=com_content&task=view&id=373&Itemid=67
(11. maj 2011.)